

III. LAUDATIO

PROFESORUL VIOREL MIHAI CIOBANU – UN REFORMATOR AL PROCEDURII CIVILE ROMÂNE

Prof. univ. dr., avocat **Traian Cornel Briciu**

Personalitatea marelui profesor Viorel Mihai Ciobanu poate fi privită sub aspect profesional din multe unghiuri, toate purtând amprenta excelenței. Este momentul de a ne apleca acum asupra spiritului său reformator și de a surprinde concepția acestuia asupra reformei.

După anul 1990, profesorul Viorel Mihai Ciobanu și-a asumat poziția de principal promotor al reformei în domeniul procedurii civile. A contribuit la elaborarea unor legi noi, a comentat și a explicat efectele noilor reglementări atât studenților cât și practicienilor dreptului și a integrat gândirea sa juridică în excepționalul tratat teoretic și practic de procedură civilă, care a reprezentat timp de două decenii reperul doctrinei din România în materia procedurii civile. După filtrarea tuturor concepțiilor juridice, a coordonat comisia de elaborare a noului Cod de procedură civilă, operă dusă la bun sfârșit. Este drept, din nefericire pentru toți, profesorul lipsește acum când ar fi fost momentul să extragem concluzii din aplicarea (chiar și incompletă) a dispozițiilor noului Cod și să ajute la necesara și previzibilă lege de modificare a acestuia.

Am căutat un cuvânt care să marcheze în mod reprezentativ spiritul reformator al profesorului Ciobanu. Aceasta pentru că reformele și reformatorii nu se manifestă în toate cazurile la fel: pot înlătura vechiul și îl schimba pe acesta cu ceva nou, pot completa elementul inițial cu altceva sau pot integra și modela elementul inițial în forme evolutive care însă rămân conceptual legate de acesta.

Cu toată rezerva legată de propria mea capacitate de sinteză, aș îndrăzni să spun că elementul esențial în concepția despre reformă a profesorului Ciobanu a fost *evoluția prin modelarea continuității*.

Analizez mai întâi reforma corpului profesoral din interiorul grupului de discipline asociat Dreptului procesual civil. Am fost colaborator al profesorului începând cu anul 1996. Nu știu să fi avut vreo tendință de a schimba ceva în structura mea conceptuală, altfel plină de imperfecțiuni. Dacă fac o analiză, îmi dau seama că preocuparea a fost în sensul de a înțelege structura mea conceptuală și a vedea măsura în care aceasta ar fi compatibilă cu o evoluție de care însă să fiu pe deplin responsabil. Nu a schimbat, dar a știut cum și când să modeleze prin exemple, prin situații în care poți fi pus, prin chiar identificarea stimulilor care antrenează voința fiecăruia și mai ales prin fixarea de repere profesionale și de conduită socială și umană. Astăzi, simt că nu am abandonat nimic din esența structurii mele, dar ea a primit și asimilat în mod nedetectabil și indivizibil elemente de referință transmise de profesor, care au fost și sunt determinante exact în aspectele esențiale ale carierei mele.

Analizez în continuare relația cu studenții. Rareori poți vedea o îngemănare atât de mare între fermitatea actului de învățământ și înțelegerea față de problemele și poziția studentului. Profesorul a înțeles foarte bine schimbările intervenite în structura mentală și

socială a tinerelor generații și de aici faptul că ceea ce stimula ieri studenții astăzi ar putea fi depășit, că standardele educaționale nu trebuie să scadă, dar trebuie adaptate așteptărilor și aptitudinilor noilor generații. Au fost generații de studenți care au confirmat ulterior în activitatea judiciară performanțe remarcabile. Dreptul procesual civil și-a consolidat poziția de disciplină fundamentală. Mediul studențesc s-a raportat cu tot mai multă atenție la această disciplină, iar ulterior, ca practicieni ai dreptului au contribuit la dezvoltarea acesteia.

În dezvoltarea doctrinei și a dreptului pozitiv în materia procedurii civile, profesorul Ciobanu a jucat rolul principal al necesarei reforme ce a urmat anului 1990. Dacă analizăm structura actului reformator vedem atenția acordată de profesor păstrării a ceea ce numim continuitatea instituțiilor și adaptarea acestora prin preluarea filtrată a tendințelor din spațiul european. A organizat sistematizarea informațiilor prin valorificarea structurii profesorului Herovanu, apreciind că aceasta corespunde cel mai bine spiritului și tradițiilor procedurii civile române. Teoria acțiunii civile a fost dezvoltată prin aceeași valorificare a conceptelor profesorului Herovanu, integrând totodată noile tendințe din doctrina franceză, dar și pe cele provenind din jurisprudența Curții de la Strasbourg. În privința căilor de atac, profesorul s-a axat pe explicarea specificului apelului (cale devolutivă de atac) și a particularităților judecării în recurs (exclusiv asupra criticilor de nelegalitate), reușind să facă legătura între tradițiile Curții de Casație și realităților actualei Înalte Curți de Casație și Justiție, inclusiv prin integrarea doctrinei franceze și dezvoltărilor jurisprudențiale ale casației franceze. În materia executării silită, profesorul Ciobanu, împreună cu profesorul Savelly Zilberstein a elaborat primul tratat de executare silită după reforma profesiei de executor judecătoresc și a executării silită civile. Și sub acest aspect noutatea a fost explicată prin conceptele existente în doctrina și jurisprudența noastră, într-o manieră care să facă integrabilă schimbarea în logica continuității instituțiilor.

Noul Cod de procedură civilă, opera care nu poate fi desprinsă de personalitatea profesorului Ciobanu poartă amprenta stilului reformator al acestuia și reflectă câteva caracteristici: atenția pentru sursele de inspirație – acestea se regăsesc fie în gândirea juridică autohtonă (Codul Carol II) sau în legislații care au legătura cu sursele inițiale de inspirație ale Codului de procedură civilă de la 1865; integrarea în noua legislație a elementelor consolidate în doctrina și jurisprudența vechiului Cod de procedura civilă; preluarea instituțiilor din alte sisteme juridice după trecerea acestora printr-un veritabil filtru de compatibilitate cu gândirea juridică română și cu ansamblul reglementării procesual civile române; valorificarea gândirii juridice a practicienilor dreptului în partea referitoare la executarea silită și rezistența la tentația de a împrumuta un sistem execuțional reglementat în alte sisteme. Aceste caracteristici au făcut din noul Cod de procedură civilă o lege mai ușor acceptată de practicienii dreptului și a diminuat vizibil blocajele în aplicarea acestuia.

Eforturile de explicare a noilor instituții și intervențiilor profesorului în perioada ce a urmat intrării în vigoare a noului Cod au avut caracteristica insistenței identificării elementelor de continuitate evolutivă a instituțiilor vechiului Cod de procedură civilă și prezentării instituțiilor în lumina istoriei acestora și prin preluarea tendințelor dreptului european.

După această scurtă prezentare pot spune că analiza operei reformatoare a profesorului nu este despre schimbare, ci este despre cum se modelează tendințele inițiale, prin potențarea valorilor acestora și integrarea de o manieră naturală și difuză a tendințelor evolutive.

PROFESORUL CIOBANU

Florentin Țuca*
13 martie 2022

Din păcate, nu l-am cunoscut îndeaproape, motiv pentru care nu am căderea sau cutezanța de a-l evoca printr-un portret. Din fericire, distanța de la care l-am observat în anii aceia mi-a permis totuși să-i surprind lumini ale profilului grație cărora, astăzi, peste timp, mă consider un privilegiat pentru că – (fie și) episodic – i-am fost prin preajmă. Sunt luminile care îi proiectează în amintirile mele chipul, impozanța și anvergura și care fac din Profesor un veritabil reper uman, moral și academic.

Tocmai *în lumina acestor lumini* îmi reappare el, acum, în fața ochilor: extrem de sobru și de compus, autoritar prin simpla prezență, pași grei și voce grea, stăpân pe catedră și pe amfiteatru precum Caragiu – stăpân pe scenă și pe sala de spectacol. Comparația cu marele actor mi-a venit spontan, dar dacă stau să meditez pe seama ei, găsesc că este chiar potrivită. Și când zic asta am în vedere nu geniul comic, evident (de altfel, nici nu-mi amintesc cât de pontos sau hâtru era sau nu Profesorul); mai degrabă, în mintea mea, el a fost, printre colegii săi de Facultate sau de Curte, precum Caragiu printre camarazii lui de teatru sau de film: impunător, de neignorat, credibil și respectat.

Da, îl revăd printre lumini...

Întâi, ca *exceptional jurist*, îndrăgostit de drept și de știința lui, extrem de competent în detaliile „procedurale” ale propriei specializări dar, mai presus de asta, extraordinar de deschis să vadă pădurea înaintea copacilor și spiritul înaintea literei, să surprindă esența legităților, motivațiile intrinseci ale normelor și resortul lor ultim. Fin teoretician al dreptului, Profesorul mi se arată peste ani ca remarcabil exponent al unei generații de conservatori avocați ai acestei științe, atent la prezervarea marilor principii, a tradițiilor școlii clasice (Tocilescu, Herovanu și, mai apoi, Zilberstein), adversar declarat al formelor fără fond și al soluțiilor legislative prost plasate sau inadecvate timpului și locului.

Pe urmă, ca *formidabil dascăl*. Nu știu cum a rămas el în amintirea colegilor mei sau, în general, a generațiilor de studenți care s-au pregătit sub îndrumarea lui. După mine – știu, s-ar putea să mă înșel, dar îmi asum abordarea sentențioasă –, Profesorul nu se încadra în categoriile acelor meniți *să placă* (ca seducător ori fermecător) sau, după caz, *să displacă* (ca antipatic ori neutru și rece). Eu l-am perceput ca fiind un pedagog-autoritate, un reper de necontestat, un *magister-dixit*. Deși foarte deschis la dezbateri și extrem de atent la nuanțe, el lăsa mereu impresia că are cheia la poarta de acces înspre soluții, fără emfază și dogmatism. Tratatele sale, cunoscute de toți studenții și discipolii ca „tratatele galbene”,

* Avocat, managing partner Țuca Zbârcea & Asociații.

ajunseseră, în fapt, mai importante și mai consistente decât codul însuși: acesta din urmă putea păcătui prin lipsă de rigoare, incoerență și improvizatii, dar tratatele galbene – prețioase adnotări de jurisconsult roman –, niciodată! Ele promovau întotdeauna Adevărul sau, mai degrabă, *calea spre Adevăr*.

Apoi, ca (*dizident*) *suveranist* (foarte probabil, și *mândru patriot*, dar aș evita, în context, cuvintele care pot părea „prea mari”). Într-un spațiu și în niște vremuri în care toate directivele și instrucțiunile care veneau „de-afară” erau înghițite pe nemestecate, inclusiv de elita juridică și forurile decizionale, a contesta rolul, utilitatea și valoarea juridică a MCV-ului, de exemplu, putea părea o opțiune cel puțin lipsită de diplomatie, eleganță și respect. Ei bine, Profesorul și-a asumat asemenea atitudini critice și ferme și-a preferat adesea să spună adevărilor pe nume. Țin minte că-mi mărturisea într-un interviu că „*mecanismul de verificare și control*” constituie „*o rușine, în primul rând, pentru noi, ca țară, și, în al doilea rând, pentru cei care ni l-au impus și îl perpetuează an de an, pentru că reflectă deschis aprecierea pe care o au față de România, de autoritățile publice, de cetățenii acestei țări*”¹. Și, în același interviu, își continua pledoaria cu un citat din Henry Miller – profetic pentru vremile actuale: „*Lupta nu se duce împotriva bolii, boala este doar un efect. Dușmanul omului nu este microbul, ci omul însuși, mândria sa, prejudecățile, prostia, aroganța. Nicio clasă nu este imună, nici un sistem nu are vreun leac. Fiecare om trebuie să se revolte împotriva unui mod de viață care nu îi e propriu. Ca să fie eficientă, revolta trebuie să fie permanentă și neobosită. Nu este suficient să fie răsturnate guverne, stăpâni, tirani: fiecare trebuie să-și răstoarne propriile idei preconcepute despre moral și imoral, despre bine și rău, despre dreptate și nedreptate... Ne-am făcut singuri sclavii propriei noastre viziuni meschine și limitate asupra vieții. Este glorios să-ți sacrifici viața pentru o cauză, dar morții nu realizează nimic. Viața ne cere să oferim mai mult – spirit, suflet, inteligentă, bunăvoință. Natura este întotdeauna gata să aline golurile cauzate de moarte, dar moartea nu poate ține loc inteligenței, a voinței, a imaginației pentru a cucerii forțele morții*”. Și îmi amintesc că, în finalul aceluși interviu, Profesorul și-a vărsat oful cu o strofă din Alexandru Vlahuță: „*Cum să mai vedem în țară cinste, muncă, propășire,/Când spoială este totul, când vezi că prin lingușire / Și fățărnicii, netoții, au ajuns așa departe! /Cum să-și mai trudești viața ca să-nveți puțină carte / Când te uiți că-n astă țară, dată pradă celor răi,/ Înțelepții sunt victime, ticăloșii sunt călăi!*”

În fine, îl revăd ca *om mărinimos și sufletist*. Atâta cât l-am cunoscut, m-a impresionat prin dragostea lui pentru viață, pentru oameni și pentru neamul din care se trage. El, Profesorul, a văzut lumea (și) prin lentile de jurist și-a încercat s-o descifreze și s-o priceapă (și) ca specialist al dreptului. N-a uitat însă niciodată să-și dea ochelarii jos și se uite-n zare dincolo de lentilele propriei specialități. Nu știu ce a înțeles la final, dar știu că la *acel* final, a luat cu sine foarte mult, pe măsura a ceea ce a dat.

Da, în *lumina acestor lumini* îmi apare astăzi, în memoria mea afectivă, Profesorul Ciobanu.

¹ <https://www.juridice.ro/411954/interviu-eveniment-profesorul-viorel-mihai-ciobanu-in-dialog-cu-alina-matei-florentin-tuca-si-andrei-savescu.html>.

Și dacă tot am evocat strofe, și dacă tot vorbim de lumini, și dacă tot stau la taclale cu memoria mea afectivă, o implor să-mi amintească strălucirea unor versuri pe care îndrăznesc să i le trimit, înspre stele, Profesorului:

I-atâta noapte și uitare
Și lumile au perit în zare,
Au mai rămas din vechea lor
Luminile luminilor.
(Ioan Alexandru)

IV. ARGUMENTUM

UNIVERSITATEA DIN BUCURESTI

Facultatea de drept

VIGREL MIRAI CIOBANU

TEZA DE DOCTORAT

Controlul judiciar in procesul civil

Conducător științific :

Prof. dr. doc. ILIE STOENESCU

1. Context

Seria numerelor Revistei Române de Jurisprudență aferente anului 2022 – „*In Memoriam Viorel Mihai Ciobanu*” debutează cu tematica generală intitulată „*Controlul judiciar în procesul civil*”, inspirată din problematica cu aceeași denumire ce a format obiect de cercetare a profesorului univ. dr. Viorel Mihai Ciobanu pe parcursul studiilor doctorale. Trebuie precizat în acest context că teza de doctorat a Domniei sale nu a văzut lumina tiparului până astăzi, deși aceasta a fost susținută în anul 1980, sub coordonarea profesorului dr. doc. Ilie Stoenescu, astfel că, prin eforturile și contribuția doamnei Elena Maria Ciobanu și a domnului conferențiar univ. dr. Paul Pop, redacția RRDJ a intrat în posesia acestei lucrări, extrem de valoroasă prin conținut, intrând, astfel, în patrimoniul fondului inestimabil de carte juridică.

2. Scop

Prin acest ARGUMENTUM ne propunem să relevăm cititorilor Revistei române de jurisprudență aspectele esențiale ale lucrării nepublicate până în prezent „*Controlul judiciar în procesul civil*”, autor Viorel Mihai Ciobanu, teză ce l-a propulsat pe domnul Profesor în rândul celor mai dotați tineri universitari de la vremea respectivă, rămânând în facultate și parcurgând în timp toate gradele didactice. Ne dorim, în plus, ca acest ARGUMENTUM să contribuie și la o mai bună și complexă înțelegere a evoluției istorice a instituției controlului judiciar în procesul civil.

3. Din punct de vedere al structurii, teza de doctorat a Profesorului nostru a debutat cu considerațiile generale privind controlul judiciar în procesul civil, urmate de obiectul recursului și recursului extraordinar, legitimarea procesuală activă în cazul recursului și recursului extraordinar, sesizarea instanței de control judiciar, instanța competentă, compunerea completului, cererea, termenul, motivele de recurs și motivele de recurs extraordinar, judecarea recursului și recursului extraordinar, atribuțiile instanțelor de control judiciar, efectele hotărârilor instanțelor de control judiciar și căile de atac de atac ce se pot exercita împotriva hotărârilor pronunțate de instanțele de control judiciar. Teza se încheie cu un capitol de drept comparat vizând instituția controlului judiciar în legislația unor țări europene și cu un capitol de propuneri de „*lege ferenda*”.

4. Legat de mijloacele prin care se realiza controlul judiciar la momentul anilor 1980, se arăta în teza de doctorat că acesta se îndeplinea prin intermediul căilor de reformare, deoarece numai aceste căi permiteau verificarea hotărârii atacate de către o instanță superioară. Astfel, se putea observa că, la acea dată, controlul judiciar era organizat pe două nivele: primul corespunzând recursului – cale ordinară de atac, iar cel de-al doilea, unei căi extraordinare de atac și anume recursului extraordinar. Împărțirea aceasta nu era formală, ci avea consecințe practice deosebite, precum:

- ♦ recursul era deschis împotriva hotărârilor nedefinitive, pronunțate de prima instanță, pe câtă vreme recursul extraordinar putea fi îndreptat numai împotriva hotărârilor judecătorești definitive. Rezulta, deci, că nu se putea folosi recursul extraordinar cât timp era deschisă calea recursului;

- ♦ dreptul de a folosi recursul aparținea părților, procurorului, altor organe ale statului cărora li se recunoștea legitimare procesuală activă, pe când recursul extraordinar putea fi introdus în exclusivitate de către Procurorul General;

- ♦ pentru a folosi calea ordinară de atac era suficient ca partea ce a pierdut procesul să fie nemulțumită de hotărâre, să o considere nelegală sau netemeinică, în timp ce recursul extraordinar putea fi promovat și admis numai dacă prin hotărârea atacată se aducea o încălcare esențială a legii sau era vădit netemeinică;

- ♦ termenele de exercitare erau diferite: la recurs, de regulă 15 zile de la comunicare, iar la recursul extraordinar, 1 an de la rămânerea definitivă a hotărârii;

♦ numai recursul avea efect suspensiv de executare a hotărârii pronunțate, pe câtă vreme introducerea recursului extraordinar deschidea numai dreptul de a se solicita instanței competente suspendarea executării.

5. Din perspectiva schimbărilor calitative ce au intervenit în reglementarea instituției controlului judiciar până în anul 1980, redăm în cele ce urmează extrasele aferente din teza de doctorat analizată:

- 8 -

țională a recursului extraordinar. În acele cazuri în care există identitate sau asemănare de soluții pentru ambele căi de atac le vom trata împreună.

Socotim însă că este cazul aici, înainte de a trece la dezvoltarea problematicii, să evidențiem schimbările calitative ce au intervenit în reglementarea instituției controlului judiciar în cei peste 35 de ani de la eliberarea patriei.

Înainte de modificarea și republicarea Codului de procedură civilă în februarie 1948, în sistemul triplului grad de jurisdicție, singura cale ordinară de atac era apelul, opoziția - altă cale ordinară de atac cunoscută în vechiul sistem procedural - fiind abrogată prin legea pentru accelerarea judecăților din anul 1943. La acest moment recursul nu era reglementat în cod ci în Legea pentru organizarea Inaltei Curți de Casație ca o cale extraordinară de atac, astfel încât procesul civil lua sfârșit proprie-zis după pronunțarea hotărârii de către instanța de apel, această hotărâre fiind executorie²⁴. În sistemul acelei reglementări recursul nu suspenda de drept executarea hotărârii, fiind nevoie pentru aceasta de darea unei cauțiuni, recurentul era obligat să-și formuleze criticile într-unul din motivele limitativ arătate de lege, instanța fiind legată de aceste critici și neputându-se preocupa, în principiu, de latura de fapt a procesului.

Legea de organizare a Inaltei Curți de Casație mai reglementa și alte două recursuri cu un caracter special, deoarece nu erau la dispoziția părților, ci puteau fi promovate numai de Ministerul Justiției și Procurorul General de pe lângă Curtea de Casație, recursul în interesul legii și recursul în anulare.

Recursul în interesul legii a fost introdus prin Legea de organizare a Inaltei Curți de Casație din 1912, iar referitor la motivele legii din 1921 vorbea de "nelegitimă interpretare a legii", iar cea din 1939 de "violarea legii", însă ambele precl-

²⁴ I. Stoeneșcu, Evoluția căilor extraordinare de atac în procesul civil, în cei 25 de ani de la eliberarea patriei, în A.B.E., nr. 2/1969, p. 55.

zează că acest recurs nu are efecte utile pentru părți, introducându-se numai în interesul legii. Acest "recurs" nu era propriu-zis o cale de atac, ci o procedură prin mijlocirea căreia organele competente cereau instanței de vîrf a sistemului judiciar să pronunțe o decizie cu caracter "juriapudențial", cu efecte numai pentru viitor, pentru ca o anumită greșeală să nu se repete, în scopul asigurării unei uniforme și juste interpretări a legii²⁵.

Recursul în anulare avea efecte utile pentru părți, deoarece era desființată hotărîrea pronunțată în cauză, dar el era promovat numai de Ministerul Justiției, direct sau prin mijlocirea Procurorului General de pe lângă Curtea de Casație, și numai pentru "depășire de putere" - judecarea unei cauze care era de competență exclusivă a puterii legislative sau a puterii executive - ori pentru săvîrșirea unui delict cu prilejul cercetării unei pricini²⁶.

În februarie 1948 modificările în materia căilor de atac au fost reduse, deoarece condițiile social-politice nu permiteau o reformă aprofundată a legislației procedurale : au fost păstrate apelul, recursul în interesul legii și recursul în anulare. Recursul a fost introdus în cod și a fost declarat cale ordinară de atac²⁷, dar, în fond, prin reglementare rămînea o cale de atac extraordinară : nu suspenda de drept executarea hotărîrii, instanța nu putea controla faptele cauzei, iar hotărîrea atacată era examinată în principiu, numai prin prisma motivelor invocate de recurent. Acest moment este important însă prin faptul că s-a realizat o unificare legislativă abrogîndu-se legile complementare Codului de procedură civilă : Legea de accelerare a judecăților, Legea Curții de Casație și Legea judecătorilor de ocsoale -, s-a consacrat principiul rolului activ al judecătorului și s-a realizat apropierea justiției de popor.

25 I. Stoenescu, op. cit., în A.U.B., nr. 2/1969, p.55-57.

26 I. Stoenescu, Corelația între recurs și recursul extraordinar, în A.U.B., nr. 2/1972, p. 110.

27 C. Ceropol, Recursul în noua procedură civilă, în J.N. nr. 5-6/1949, p. 591.

- 10 -

O îmbunătățire s-a realizat prin decretul nr. 208 din 12 august 1950, când instanța de control judiciar a dobândit dreptul de a verifica din oficiu legalitatea și temeinicia hotărârii atacate, prin prisma tuturor motivelor de recurs prevăzute de lege, chiar dacă nu au fost invocate de către recurent²⁸. Instanța era însă împiedicată de a face o verificare amplă a hotărârii atacate, motivele de casare rămânând cele vechi.

Un moment important pentru legislația procedurală, și în special pentru instituția controlului judiciar, l-a constituit decretul nr. 132 din 19 iunie 1952, prin care s-au abrogat apelul, recursul în interesul legii și recursul în anulare, iar recursul a fost restructurat, în sensul că instanța de control judiciar verifica nu numai legalitatea dar și temeinicia hotărârii atacate, s-au prevăzut noi motive de recurs, ceea ce deschidea instanței largi posibilități de control judiciar²⁹.

Instituției recursului i s-au mai adus numeroase îmbunătățiri, în cei aproape treizeci de ani ce au trecut de la modificarea din anul 1952, prin decretele nr. 471 din 30 septembrie 1957, nr. 38 din 16 februarie 1959, nr. 334 din 1 septembrie 1959, nr. 649 din 5 iulie 1967 și nr. 52 din 31 ianuarie 1969. Ne vom referi, mai pe larg, la modificările aduse prin decretele nr. 471/1957 și nr. 649/1967.

Prin modificarea art. 306, 312 și 313 C. proc. civ. realizată în decretul nr. 471/1957, instanța de recurs a dobândit, în activitatea de control judiciar, atribuții foarte întinse, inclusiv atribuții de instanță de fond, putând ea însăși stabili situația de fapt, respiciind probela administrate la prima instanță sau pe baza aprecierii înscrisurilor noi³⁰. În temeiul situației de fapt astfel stabilită, instanța de control

28 S. Zilberstein, D. Florescu, op. cit., p. 76.

29 I. Stoianescu, Cu privire la atribuțiile instanței de recurs în procesul civil, în L.P. nr. 5/1955, p. 451; G. Porumb, Codul de procedură civilă comentat și adnotat, Ed. Șt., București, 1962, vol. II, p. 16-17.

30 S. Zilberstein, E. Gheciu, Examen teoretic al practicii judiciare în dreptul procesului civil - Atribuțiile instanței de recurs -, în S.C.J., nr. 1/1967, p. 74.

Judiciar poate da, prin modificarea hotărârii, o soluție deosebită, chiar contrară celei pronunțate de instanța de fond ³¹. În cazul în care se constată netemeinicia hotărârii recurate și sînt necesare probe noi, instanța va reține cauza și o va soluționa în fond, pronunțînd o hotărîre definitivă, cesarea cu trimitere intervenind numai în trei cazuri limitativ arătate de art. 312 C. proc. civ. ³²

Importante modificări privind soluțiile pe care le poate pronunța instanța de recurs, au fost aduse prin decretul nr. 649/1967. Ne rezumăm aici să menționăm că este vorba de eliminarea soluției încetării procesului, de consacrarea unui nou caz de prorogare judiciară de competență și de regimul atacării prin recurs a încheierilor judecătorești ³³.

În ce privește recursul extraordinar el își are originea în prevederile art. 90 al Constituției din aprilie 1948 care a înacris dreptul de supraveghere al Curții Supreme asupra activității instanțelor și organelor judecătorești ³⁴. În baza acestei prevederi, prin decretul nr. 22 din aprilie 1948, se modifică legea de organizare judecătorească, stabilindu-se că Președintele Curții Supreme sau Procurorul General pot să ceară, înăuntrul unui termen de un an, pe calea unui recurs extraordinar, anularea hotărîrilor sau actelor judecătorești definitive ale oricăror instanțe, dar numai pentru motive de nelegalitate, astfel încît el era structurat pe sistemul "cesării pe re" ³⁵. Judecata lui era dată în competența Secțiunilor unite ale Curții Supreme.

Această cale de atac nouă, de tip socialist a fost

-
- 31 I. Stoensescu, Noua structură a recursului în procesul civil, în A.U.B. nr. 13-14/1959-1960, p. 121.
- 32 A. Hilsenrad, D. Rizeanu, În legătură cu ultimele modificări ale Codului de procedură civilă, în L.P. nr. 11/1957, p. 1311-1314.
- 33 S. Zilberstein, Analiza noilor modificări aduse Codului de procedură civilă, în R.R.D. nr. 8/1967, p. 35-38.
- 34 Al. Voitinovici, Cererea de îndreptare în legislația R.P.R., în J.N. nr. 1/1956, p. 19.
- 35 I. Stoensescu, op. cit., în A.U.B., nr. 2/1969, p. 39.

- 12 -

restructurată prin legea de organizare judecătorească din anul 1949 care o denumea "cerere de îndreptare" și putea fi introdusă de aceleași organe, decât hotărârile atacate erau "contrare legii sau vădit nedrepte", la colegiul civil al Curții Supreme. Prin această reglementare a fost suprimat termenul de un an, cererea de îndreptare putând fi folosită oricând, iar în ce privește soluțiile s-a introdus o dispoziție foarte importantă, deoarece Curtea Supremă putea statua ea însăși în fond sau putea cassa cu trimitere. În cazul în care era necesar să se administreze probe noi, Curtea Supremă putea dispune ca aceste probe să fie efectuate de instanța de fond, căreia i se trimitea dosarul - fără a fi vorba de cassare sau trimitere -, iar judecata cererii era suspendată până la primirea dosarului completat cu probele ordonate și numai la această dată, instanța de control judiciar, după caz, judeca ea însăși fondul sau cassa cu trimitere ³⁶.

Prin decretul nr. 132/1952 cererea de îndreptare a fost introdusă în Codul de procedură civilă, dispărind circumstanțierea care restringea controlul temeiniciei la cazurile de "vădită nedreptate", precum și dispoziția potrivit căreia instanța supremă putea ordona probe prin comisie rogatorie. În cazul admiterii cererii ea procedea ca o instanță de recurs, pronunțând, potrivit art. 312 C. proc. civ., încetarea procesului, modificarea hotărârii atacate ori cassarea ei cu trimitere. Judecata cererii de îndreptare se făcea, de regulă, fără citarea părților, cu excepția situației, în care prezența lor era considerată necesară pentru "explicații", soluție ce nu dădea satisfacție deplină principiilor contradicționalității și dreptului de apărare, până în anul 1967 când prin decretul nr. 649 s-a reintrodus obligativitatea citării ³⁷. Neajunsurile soluției de judecare a cererii de îndreptare fără citarea părților au fost relevate în literatura juridică ³⁸, mai ales după anul

36 I. Stoensacu, op. cit., în A.U.B., nr. 2/1972, p. 111.

37 I. Stoensacu, op. cit., în A.U.B., nr. 2/1969, p. 61-62 ; S. Zilberštejn, op. cit., în R.R.B., nr. 8/1967, p. 40.

38 S. Zilberštejn, Recursul în supraveghere în lumina principiilor de bază ale dreptului procesual civil al R.P.R., în S.C.J. nr. 2/1965, p. 226.

1957, când, prin decretul nr. 471 s-a lărgit considerabil dreptul instanțelor de control judiciar de a modifica direct hotărârile atacată pe baza resprecierii probelor administrate la fond ori în tencielul înscrisurilor noi, astfel încât partea se putea vedea expusă la schimbarea radicală a soluției fără a avea posibilitatea să se apere.

În anul 1956 s-a schimbat denumirea de "cerere de îndreptare" în aceea de "recurs în supraveghere"³⁹, iar în anul 1958 s-a revenit cu privire la dreptul Președintelui Tribunalului Supraz de a folosi această cale de atac, exercițiul ei fiind rezervat Procurorului General, pentru a se marca și mai puternic diferențierea între organul de sesizare și organul de judecată. S-a revenit de asemenea, și în ce privește termenul, la dispozițiile legii de organizare judecătorească din anul 1948, în sensul că termenul pentru introducerea recursului în supraveghere a fost limitat la un an de la rămânerea definitivă a hotărârii atacate. Pe de altă parte, prin decretul nr. 649/1967, pentru a se evita unele dificultăți ivite în practică s-a prevăzut că, în cazul în care hotărârile atacate depinde organic de o altă hotărâre, pronunțată în aceeași pricină, trecută în puterea lucrului judecat, se poate ataca și hotărârile anterioară, chiar dacă de la definitivarea acestora a trecut mai mult de un an⁴⁰.

Modificări de structură au fost aduse acestei căi de atac prin legea nr. 58/1968 pentru organizarea judecătorească și prin decretul nr. 52/1969⁴¹. În privința denumirii se revine la aceea de "recurs extraordinar", iar alături de Procurorul General se recunoaște legitimare procesuală activă și Ministrului Justiției. Schimbări de esență s-au produs însă în legătură cu motivele pentru care se poate exercita această cale de atac și anume s-a prevăzut

39 Pentru amănunte a se vedea I. Stoensescu, op. cit., în A.D.B., nr. 11/1958, p. 87-98.

40 S. Zilberstein, op. cit., în R.R.D. nr. 8/1967, p. 40.

41 A se vedea, A. Hilsenrad, Ultimele modificări ale Codului de procedură civilă, în R.R.D., nr. 4/1969, p. 46.

- 14 -

că ea nu poate fi folosită în toate cazurile de nelegalitate sau de netemeinicie, ci numai când hotărîrea atacată s-a dat cu "încălcare esențială a legii" sau este "vădit netemeinică", marcîndu-se astfel o deosebire de structură între cele două căi de atac prin care se realizează controlul judiciar - recursul și recursul extraordinar. Prin aceste acte normative s-a dat în competența tribunalelor județene judecarea recursurilor extraordinare împotriva hotărîrilor pronunțate de judecătorii în ultimă instanță, iar în ce privește judecarea recursului extraordinar împotriva unei hotărîri a secției civile ea nu mai revine Plenului Tribunalului Suprem, ci unui complet special, format din șapte judecători. Competența Plenumului Tribunalului Suprem a fost restrînsă la cazurile în care, prin recursul extraordinar se critică decizia dată de completul de 7 judecători asupra recursului îndreptat împotriva unei hotărîri pronunțate în primă instanță de secția civilă⁴².

În sfîrșit, prin decretul nr. 85/1973 s-a rezervat legitimitatea procesuală activă pentru exercitarea acestei căi de atac extraordinare Procurorului General.

Modificările pe planul reglementării recursului au transformat această cale de atac într-un mijloc de control judiciar eficace, iar introducerea în legislația noastră a recursului extraordinar, cale de atac de tip nou, socialist face posibilă îndreptarea unor hotărîri definitive greșite, contribuind prin aceasta la întărirea legalității socialiste.

Secțiunea a III-a. Unele reguli comune pentru exercitarea recursului și recursului extraordinar

În literatură și în practică judiciară s-au cristalizat o serie de reguli privind exercitarea căilor de atac prin care se realizează controlul judiciar și în încheierea considerărilor generale privind controlul judiciar, considerăm că este util și necesar să le examinăm.

⁴² A se vedea T. Vasilie, Caracteristicile recursului extraordinar în lumina legilor de procedură în vigoare, în N.E.D. nr. 5/1969, p. 17-19.

6. O secțiune aparte din lucrare a fost dedicată **deosebirilor dintre controlul judiciar și controlul judecătoresc**, arătându-se că în sistemul nostru judiciar instanțele judecătorești exercită, în condițiile prevăzute de lege, un control de legalitate și temeinicie nu numai asupra hotărârilor judecătorești, ci și asupra unor hotărâri pronunțate de organe administrative sau cu activitate jurisdicțională și uneori chiar a unor acte administrative obișnuite.

În cadrul acestei abordări, controlul judecătoresc a fost definit ca fiind dreptul și obligația judecătorilor și, în unele cazuri, și ale tribunalelor județene, de a verifica în cazurile, în condițiile și cu procedura stabilită de lege, legalitatea și temeinicia hotărârilor organelor de jurisdicție administrative, din afara sistemului judiciar sau legalitatea unor acte pretins ilegale, care vatămă interesele părții.

Au fost distinse, în principal, patru situații:

- ♦ controlul se realiza prin mijlocirea unor căi de atac, specifice, de judecătorie, aceasta pronunțând o hotărâre care este definitivă și executorie;
- ♦ controlul se realiza de judecătorie în primă instanță, existând posibilitatea atacării acestei hotărâri cu recurs;
- ♦ controlul se realiza de tribunalul județean ca instanță de fond fiind deschisă calea recursului de competența secției civile a Tribunalului Suprem;
- ♦ controlul se realiza de Tribunalul Municipiului București ca instanță de recurs.

Nu este mai puțin adevărat însă ca acest control judecătoresc era sau putea fi dublat de funcționarea controlului judiciar, în prima și ultima situație prin exercitarea recursului extraordinar de către Procurorul General, iar, în celelalte două situații, prin folosirea ambelor căi de atac de reformare.

Distincția dintre cele două concepte s-a impus a fi realizată față de împrejurarea că, în literatura juridică, sfera noțiunii de „control judiciar” era folosită, uneori, în sens larg, indistinct pentru a acoperi toate ipotezele în care instanțele judecătorești exercitau un control de legalitate și temeinicie.

7. În legătură cu partea din hotărâre care putea fi atacată, s-a arătat că, în anul 1951, instanța supremă (CSJ, s. civ., dec. nr. 13 din 5 ianuarie 1951, în J.N. nr. 4/1951, p. 449) decisese în sensul că partea nu putea declara recurs contra unei decizii care îi dădea câștig de cauză, chiar dacă nu era mulțumită de considerentele acesteia, deoarece nu avea interes, ideea fiind apoi dezvoltată în literatura de specialitate (A. Hilsenrad, I. Stoenescu, *Procesul civil în R.P.R.*, Ed. șt. București, 1957, p. 337; St. Milicescu, *notă critică* la dec. civ. nr. 1913 din 9 decembrie 1963 a Trib. Reg. Crișana-Oradea, în J.N. nr. 7/1964, p. 120).

Cu toate acestea, în literatură (G. Porumb, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat*, 1962, vol. II, pp. 19-20) a fost exprimată și opinia că sunt susceptibile de atac pe calea recursului exclusiv considerentele, în adevăratul lor sens, deoarece nu există niciun text de lege care să interzică un asemenea recurs. Mai mult, se susținea că prin această soluție s-ar evita consacarea, într-o hotărâre judecătorească, a unor împrejurări neconforme cu adevărul obiectiv, ceea ce nu se putea accepta chiar dacă considerentele nu dobândesc putere de lucru judecat separat.

Mai sublinia Profesorul în teza de doctorat că, în cuprinsul hotărârilor judecătorești puteau exista considerente care nu fundamentau soluția, nu erau determinante pentru dispozitiv, dar care puteau aduce prejudicii morale părții care a câștigat procesul și singura cale procedurală pentru remediere ar fi fost recursul, astfel că intervenția legiuitorului, pentru a consacra această soluție, se impunea.

8. Un alt aspect demn de relevat vizează **situația în care recursul era exercitat de avocat**, ca reprezentant al părților – persoane fizice, concluzia tezei fiind în sensul necesității reglementării în viitor a soluției în sensul că avocatul putea declara recurs în baza delegației de la prima instanță dacă termenul de recurs curge de la pronunțare, fiind nevoie de o delegație nouă atunci când termenul curgea de la comunicarea hotărârii și bineînțeles pentru motivarea și susținerea orală a recursului.

9. Un capitol ce ne-a reținut atenția privește **analiza exhaustivă a motivelor de recurs și a motivelor de recurs extraordinar**.

Motivele de recurs erau:

- ♦ *când instanța nu a fost alcătuită potrivit dispozițiilor legale sau când hotărârea s-a dat de alți judecători decât cei care au judecat fondul pricinii*. Legat de principiul continuității care configura cea de-a doua ipoteză a acestui motiv de recurs, se arăta că problema se punea în situația în care o singură ședință nu era suficientă pentru dezbateri și se acorda un nou termen, pentru continuarea acesteia, la care trebuiau să participe aceiași judecători, pentru a se pronunța sub impresia dezbaterilor ce au avut loc în fața lor;

- ♦ *când instanța a depășit competența sa;*

- ♦ *când prin hotărârea dată instanța a încălcat formele de procedură prevăzute sub pedeapsa nulității de art. 105 alin. (2). Art. 105 alin. (2) la care face referire motivul de recurs cercetat prevedea că „actele îndeplinite cu neobservarea formelor legale sau de un funcționar incompetent se vor declara nule numai dacă prin aceasta s-a pricinuit părții o vătămare ce nu se poate înlătura decât prin anularea lor”*. Din redactarea acestui text se observa că nulitatea era o sancțiune subsidiară în sensul că ea nu opera ori de câte ori exista posibilitatea de a se înlătura vătămarea produsă părții printr-un alt mijloc. Iar casarea pentru acest motiv se putea obține, însă, în mod diferit, după cum s-a încălcat o normă procedurală cu caracter imperativ sau o normă de procedură cu caracter dispozitiv;

- ♦ *când a încălcat sau aplicat greșit legea*. Din interpretarea logică și sistematică a primelor trei motive de recurs, s-a tras concluzia că art. 304 pct. 4 C. pr. civ. se referea numai la încălcarea legilor de drept material;

- ♦ *când hotărârea este neîntemeiată*, instanța de recurs având, așadar, de examinat două aspecte: dacă judecătorul fondului și-a îndeplinit rolul activ și a avut grijă să se administreze toate probele necesare pentru lămurirea raporturilor juridice dintre părți și aflarea adevărului și, în al doilea rând, dacă, în raport de aceste probe, concluzia cuprinsă în dispozitivul hotărârii corespunde sau nu adevărului. În realizarea acestui obiectiv instanța de recurs controlează și procesul formării convingerii intime a judecătorilor de la instanța de fond, în raport de probele administrate și în raport de logica gândirii judecătorului, pentru a constata dacă ea este în concordanță cu materialul probator din care s-a format.

Motivele de recurs extraordinar erau:

- ♦ *încălcarea esențială a legii*, concluzia tezei de doctorat fiind în sensul că, în determinarea cazurilor de încălcare esențială a legii, fie procesuale, fie materiale, trebuie observat dacă încălcarea dispoziției legale a fost sau nu de natură să influențeze soluția pronunțată în cauză;

- ♦ *vădita netemeinicie a hotărârii*. Și în legătură cu acest motiv de recurs extraordinar, au existat încercări de a evidenția deosebirile față de simpla netemeinicie, care constituia motiv de recurs, concluzia fiind în sensul că un recurs extraordinar s-ar fi justificat numai în măsura în care deși toate probele sau majoritatea lor duceau la admiterea acțiunii, iar instanța a respins-o sau, când, ele fiind în sensul respingerii ei, instanța a admis acțiunea. S-a concluzionat, așadar, că nu era posibilă exercitarea recursului extraordinar dacă

materialul probator era ambiguu, contradictor și presupunea o reapreciere din partea instanței de control judiciar, deoarece ar fi însemnat să se admită că el putea fi folosit și în cazul unei simple netemeinicii.

10. Soluțiile pe care le poate pronunța instanța de control judiciar acoperă un capitol exhaustiv al tezei de doctorat, punându-se accent pe cazurile de casare cu trimitere, care putea interveni în trei situații: când prima instanță a rezolvat procesul fără a intra în cercetarea fondului; când judecata s-a făcut în lipsa părții care nu a fost regulat citată la administrarea probelor și la dezbatererea fondului; în caz de necompetență.

Față de redactarea textului care se referă la neregulata citare „la administrarea probelor și la dezbatererea fondului”, soluția care s-a impus a fost aceea a casării cu reținere ori de câte ori neregulata citare privește numai unul din aceste termene.

În ceea ce privește aplicarea principiului *non reformatio in pejus*, deși Codul de procedură civilă de la acea vreme nu-l reglementa în mod expres, teoria și practica judiciară erau unanime în a considera că el își găsește aplicare ca măsură de logică judiciară și de echitate. Acest principiu, alături de celelalte principii ale dreptului procesual civil (publicitatea, contradictorialitatea, dreptul la apărare, aflarea adevărului etc.) concureau la buna desfășurare a procesului judiciar, la garantarea drepturilor și intereselor legitime ale părților, dând, în ultimă instanță, expresie democratismului judiciar.

11. Cu referire la întoarcerea executării, Profesorul a opinat că, într-o nouă reglementare, se impune să se prevadă obligația instanței de control judiciar care, admitând recursul sau recursul extraordinar, desființează o hotărâre ce a fost pusă în executare să dispună din oficiu, în cadrul hotărârii sale, întoarcerea executării.

12. Încheiem prezenta analiză prin evocarea unora dintre propunerile de lege ferenda cuprinse în teza de doctorat, pe care legislația procesuală actuală fie le-a îmbrățișat, fie mai pot fi evaluate în perspectivă:

- ♦ în cazul hotărârilor de expedient, este cazul să se recunoască posibilitatea părților de a folosi calea de atac a recursului în situația în care vizează neregularități procedurale ale hotărârii, urmând ca numai atunci când sunt nemulțumiți de înțelegere, ca atare, să folosească acțiunea în anulare;

- ♦ ar fi necesar să se prevadă, într-o nouă reglementare, și posibilitatea atacării separate a considerentelor;

- ♦ în ce privește regimul atacării încheierilor judecătorești, ar fi util ca dispoziția actuală care permite atacarea în mod separat a încheierilor prin care s-a suspendat sau întrerupt cursul justiției să fie completată în sensul de a se permite atacarea cu recurs a acestor încheieri și în situația în care sunt pronunțate în cauze a căror hotărâre finală nu este susceptibilă de recurs;

- ♦ necesitatea reglementării în viitor a soluției în sensul că avocatul poate declara recurs în baza delegației de la prima instanță dacă termenul de recurs curge de la pronunțare, fiind nevoie de o delegație nouă atunci când termenul curge de la comunicarea hotărârii și bineînțeles pentru motivarea și susținerea orală a recursului;

- ♦ este cazul a se atenua dispoziția prea severă în ce privește poziția intervenientului accesoriu și de a i se permite să declare recurs, în mod independent de partea în favoarea căreia a intervenit, dacă, după caz, ar putea fi expus la o acțiune în pretenții din partea acesteia sau interesul său este deosebit de cel al părții căreia i s-a alăturat;

- ♦ pentru evitarea unor soluții contradictorii, este nimerit să se reglementeze în mod expres dreptul procurorului de a exercita calea de atac a recursului în orice materie și împotriva oricărei hotărâri de primă instanță (deci și în cazul hotărârilor pronunțate în

acțiuni strict personale, în cazul hotărârilor de expedient, în situația în care reclamantul renunță la dreptul subiectiv dedus judecății etc.);

- ♦ pare utilă adoptarea soluției în care termenul de recurs să curgă de la pronunțare pentru partea prezentă la ultima ședință de dezbateri sau la pronunțare, iar pentru partea care a lipsit la ambele momente, precum și în unele situații speciale – lipsa de la pronunțare pe motiv că partea este militar încazarmat sau execută o pedeapsă privativă de libertate – termenul să curgă de la comunicarea copiei de pe dispozitivul hotărârii;

- ♦ ar fi nimerit ca într-o nouă reglementare să se prevadă posibilitatea atacării încheierilor prin care s-a întrerupt sau suspendat cursul judecății, precum și a încheierii prin care s-a respins cererea de repunere pe rol, în tot timpul cât durează întreruperea sau suspendarea cursului judecății;

- ♦ ar fi necesar un text expres care să prevadă faptul că instanța de control judiciar care are obligația de a examina, din oficiu, legalitatea și temeinicia hotărârii atacate, nu poate duce la depășirea limitelor stabilite de către parte sau procuror în cererea de recurs;

- ♦ ar fi indicat să se reglementeze în mod expres posibilitatea renunțării la recurs a părții care are legitimare procesuală activă pentru exercitarea căii de atac și a retragerii recursului de către partea care l-a declarat – cu posibilitatea însușirii de către partea în favoarea căreia s-a exercitat în cazul în care procurorul care l-a declarat îl retrage;

- ♦ necesitățile practicii impun ca în privința probelor admisibile în faza controlului judiciar să se adauge la înscrisurile noi și rapoartele de expertiză, evitându-se casări repetate, îndeosebi în procesele de partaj;

- ♦ într-o viitoare reglementare ar fi mai nimerit să se dea posibilitatea părții de a cere instanței de fond completarea hotărârii pe calea unei acțiuni, în același termen în care se putea declara recurs împotriva hotărârii care a omis să se pronunțe asupra unui capăt de acțiune principal sau accesoriu ori asupra unei cereri incidentale sau conexe, iar în cazul hotărârilor nesusceptibile de recurs într-un termen de 15 zile de la pronunțare;

- ♦ necesitatea reglementării în mod expres a principiului *non reformatio in pejus*. Se impune, de asemenea, consacrarea soluției de a nu se înrăutăți situația părții în favoarea căreia procurorul a declarat recurs;

- ♦ viitoarea reglementare va trebui să consacre soluția în sensul ca instanța de rejudecare să fie obligată să se conformeze deciziei de casare și în ce privește îndrumările date în legătură cu administrarea unor probe și cu cercetarea unor fapte;

- ♦ într-o nouă reglementare, se impune să se prevadă obligația instanței de control judiciar care, admitând recursul sau recursul extraordinar, desființează o hotărâre ce a fost pusă în executare să dispună din oficiu, în cadrul hotărârii sale, întoarcerea executării.

13. Concluzie

Încheiem prezentul ARGUMENTUM cu evocarea viziunii desăvârșite a Profesorului Viorel Mihai Ciobanu asupra domeniului dreptului procesual civil, majoritatea opiniilor, sugestiilor ori recomandărilor formulate de acesta fiind împărtășite ulterior de legiuitor, iar cele ce încă își așteaptă reglementarea ar trebui evaluate în mod serios și adăugate în legislație, ele păstrându-și actualitatea mai mult ca oricând.

Întrucât instituția controlului judiciar în procesul civil a cunoscut o evoluție de substanță în anii ce au urmat susținerii tezei de doctorat de către Profesorul Viorel Mihai Ciobanu, ar fi util ca lucrarea pe care o evocăm să cunoască, chiar și la un interval de peste 40 de ani de la susținere, lumina tiparului, înscriindu-se astfel în categoria instrumentelor doctrinare relevante de drept procesual civil și contribuind la o mai bună cunoaștere și înțelegere a acestei instituții.